

ARAŞTIRMA / RESEARCH

Bakım Davranışları Dersini Alan ve Almayan Hemşirelik Öğrencilerinde Maneviyat ve Manevi Bakım Algısı

Perception of Spirituality and Spiritual Care in Nursing Students Who Take and Didn't Take Care Behaviors Course

Ayşe METİN¹, Hümeysra TÜLEK DENİZ², Cansu KARADENİZ BENLİ³

¹Erzurum Teknik Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği AD, Erzurum, Türkiye
²Kafkas Üniversitesi, Atatürk Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Tıbbi Hizmetler ve Teknikleri Bölümü, Kars, Türkiye
³Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği AD, Samsun, Türkiye

Geliş tarihi/Received: 04.08.2022

Kabul tarihi/Accepted: 08.08.2023

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:

Hümeysra TÜLEK DENİZ, Öğr. Gör.
Kafkas Üniversitesi Merkez Kampüsü, Atatürk
Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Paşacıyırı
Mahallesi, 36100 Merkez/Kars/TÜRKİYE
E-posta: humeyra.tulek@gmail.com
ORCID: 0000-0002-9049-8089

Ayşe METİN, Dr. Öğr. Üyesi
ORCID: 0000-0003-2261-4364

Cansu KARADENİZ BENLİ, Arş. Gör.
ORCID: 0000-0002-9944-2233

Bu çalışma, 12-13 Mayıs 2022 tarihinde gevrimiş olarak gerçekleştirilen "Uluslararası Katılımlı V. Hemşireliği Güçlendirme Sempozyumu"nda sözel bildiri olarak sunulmuştur.

Öz

Amaç: Bu çalışmada hemşirelik öğrencilerine verilen Bakım Davranışları dersinin maneviyat ve manevi bakım algısına etkisinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Gereç ve Yöntem: Tanımlayıcı ve karşılaştırmalı bir çalışma olarak tasarlanan bu çalışmanın örneklemini, Türkiye'de bir devlet üniversitesinin Sağlık Bilimleri Fakültesi'nde öğrenim gören 84 hemşirelik bölümü öğrencisi oluşturmuştur. Araştırmanın örnekleminde hemşirelik bölümü ikinci sınıf seçmeli derslerinden "Bakım Davranışları" dersini alan öğrenciler eğitim alan grubu (n=42); bakım davranışlarına ilişkin bilgilerin olmadığı farklı bir seçmeli ders alan öğrenciler (n=42) ise eğitim almayan grubu oluşturmuştur. Veriler, "Kişisel Bilgi Formu" ve "Manevi Bakım Verme Ölçeği" aracılığıyla toplanmıştır. Verilerin analizinde tanımlayıcı istatistikler, kıkare testi ve Mann-Whitney U testi kullanılmıştır.

Bulgular: Çalışmada eğitim alan ve almayan hemşirelik öğrencileri, demografik özellikler açısından benzerlik göstermektedir. Bakım davranışları dersini alan öğrencilerin Manevi Bakım Verme Ölçeği toplam puan ortancası [148,50(105-175)] almayanlara göre [140,00(37-175)] daha yüksektir (p=0,008). Eğitim alan ve almayan hemşirelik öğrencilerinin; Manevi bakımın genel özellikleri, Maneviyat algıları, Manevi bakım tanımları, Manevi bakım uygulamaları ve Manevi bakım tutumları alt boyut puan ortancaları arasındaki farkın istatistiksel açıdan anlamlı olduğu belirlenmiştir. Bakım davranışları dersi alan öğrencilerin maneviyat ve manevi bakım algılarının, bu dersi almayan öğrencilere göre daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Sonuç: Bu çalışmada, Bakım Davranışları dersini alan hemşirelik öğrencilerinde maneviyat ve manevi bakım düzeylerinin geliştiği ve daha yüksek olduğu bulunmuştur. Araştırma sonuçlarına göre öğrenci hemşirelerin maneviyat ve manevi bakım algılarının artması, bu konuda bilgi ve tutum kazandırılabilmesi için hemşirelik eğitim müfredatlarına maneviyat ve manevi bakım ile ilgili derslerin ya da konuların eklenmesinin aynı zamanda derslerin öğrenci aktif bir yaklaşımla işlenmesinin yararlı olabileceği sonucuna varılabilir.

Anahtar Kelimeler: Hemşirelik eğitimi, hemşirelik öğrencileri, maneviyat, manevi bakım.

Abstract

Objective: In this study, it was aimed to determine the effect of the care behavior course given to nursing students on their perception of spirituality and spiritual care.

Material and Method: The sample of this study, which was designed as a descriptive and comparative study, consisted of 84 nursing students studying at the Faculty of Health Sciences of a state university in Turkey. In the sample of the study, the students who took the "Caring Behaviors" course from the second-year elective courses of the nursing department (n=42); The students (n=42) who took a different elective course in which there was no information about caring behaviors formed the group that did not receive any education. Data were collected through the "Personal Information Form" and "Spiritual Care Giving Scale". Descriptive statistics, Chi-square test and Mann-Whitney U test were used in the analysis of the data.

Results: Nursing students who received and did not receive education in the study show similarity in terms of demographic characteristics. The mean score of the Spiritual Care Giving Scale total score of the students who took the care behavior course [148.50(105-175)] was higher than those who did not take the course [140.00(37-175)] (p=0.008). For nursing students who received and did not receive training; it was determined that the difference between the general characteristics of spiritual care, perceptions of spirituality, definitions of spiritual care, spiritual care practices and spiritual care attitudes sub-dimension score medians was statistically significant. It was determined that the perceptions of spirituality and spiritual care of the students who took the care behavior course were higher than those of the students who did not take this course.

Conclusion: In this study, it was found that spirituality and spiritual care levels improved and were higher in nursing students who attended the Caring Behaviors course. According to the results of the research, it can be concluded that adding courses or subjects related to spirituality and spiritual care to the nursing education curricula and teaching the courses with a student-active approach may be beneficial in order to increase the perception of spirituality and spiritual care among student nurses and to gain knowledge and attitudes on this subject.

Keywords: Nursing education, nursing students, spirituality, spiritual care.

1. Giriş

Spiritualite kavramı latince "spiritus" kelimesinden türemiştir ve "hayatta olmak, nefes almak" anlamında kullanılmaktadır (1). Spiritualite kavramını doğrudan karşılayabilecek Türkçe bir anlam bulunmadığı için bu kavram yerine yaygın olarak maneviyat terimi kullanılmaktadır (2). Maneviyat (spiritüalite) ile ilgili literatürde pek çok tanım bulunmakla beraber en yaygın kullanılan tanım; "dini inanç ve uygulamaları içeren, ancak bununla sınırlandırılmayacak kadar geniş olan, hayatın anlamını ve amacını arama" olarak karşımıza çıkmaktadır (3). Maneviyat, sağlık ve hemşirelik bakımının temel bir yönü olarak kabul edilmektedir (4). Hemşirelik bakımının önemli ve ayrılmaz bir yönü olan maneviyat, bireyin fiziksel, psikolojik, sosyal ve ruhsal yönlerine özen gösterilmesini vurgulayan bütüncül bakımın önemli bir bileşenidir (2). Uluslararası Hemşireler Konseyi (ICN, 2012), hemşirelik bakımı sağlarken hastaların manevi inançlarına yanıt vermenin önemini vurgulamaktadır (5). Öte yandan Hemşirelik Çekirdek Eğitim Programı (HUÇEP) Hemşirelik Lisans Programı Ulusal Yeterlilikleri kapsamında yer alan "birey, aile ve toplumun sağlık bakım gereksinimlerini bütüncül yaklaşımla hemşirelik süreci doğrultusunda karşılar" ifadesiyle bütüncül bakımın sunumunda manevi boyutunun ele alınması gerektiği görülmektedir. Ayrıca HUÇEP'te "Sağlıklı/hasta bireyin bakımında bilimsel ve sistematik bir yaklaşım olan hemşirelik süreci kullanılarak, holistik ve humanistik bakımın sağlanabileceği vurgulanmaktadır (6). Hemşirelik sürecinin tanımlanmasında önemli rol oynayan Kuzey Amerikan Hemşirelik Tanıları Birliği'nin (North American Nursing Diagnosis Association-NANDA) hemşirelik tanılarından "moral distres (ahlaki sıkıntı), moral distres (ahlaki sıkıntı) riski, spirütüel distres, spirütüel distres riski, spirütüel iyilik halinde güçlenmeye hazır oluş, dinselikte bozulma, dinselikte bozulma riski, dinselikte güçlenmeye hazır oluş ve insan itibarının tehlikeye girme riski" maneviyatın hemşirelik bakımındaki varlığı açısından dikkat çekicidir (7). Yaşamın rutin akışın dışına çıktığı kriz dönemlerinde maneviyat oldukça önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır (8). Araştırmalar, maneviyatın hasta ve ailesinin yaşam kalitesinin yükseltilmesinde önemli olduğunu belirtmektedir (9). Manevi gereksinimler özellikle bireyin duygusal bir stres, fiziksel hastalık ve kayıp gibi insan inanç ve değerlerinin tehdit edildiği ya da hayatın anlamı ve amacını, umut kaynaklarını bulmada yetersiz kaldığı zor zamanlarda dikkati çekmektedir (10). Maneviyatın hastalık durumunda yaşanan stres, korku ve depresyon belirtilerini azalttığı, umut düzeyini artırdığı, başa çıkma becerilerini geliştirdiği, uyum sağlamayı kolaylaştırdığı dolayısıyla yaşam kalitesini arttırdığı bilinmektedir (2). Hastalarla en çok vakit geçiren hemşirelerin manevi bakım sağlamada önemli sorumlulukları bulunmaktadır. Hemşirelerin manevi bakış açıları, eğitim ve deneyimleri manevi bakım sunumu ile uygulama yeteneklerini etkilemektedir (11). Dolayısıyla hemşirelerin manevi bakım sağlamak ve biyopsikososyal sağlığı olumlu yönde etkilemek için ideal bir konumda olduğu göz önüne alındığında hemşirelik öğrencilerinin eğitiminde maneviyat/spiritüalite kavramına vurgu yapılması gerekmektedir.

Öğrencilik dönemi hemşirelik mesleğinin özünün ve temel hemşirelik değerlerinin öğrenilme süreci olduğu için bu dönemde bakım davranışlarının geliştirilmesi önemlidir (12). Ancak hemşirelik öğrencileri, bakım davranışları ve önemini anlamakta güçlük yaşayabilmektedir (13, 14). Hemşirelik öğrencilerinin özellikle manevi bakım

gibi soyut konularda sunacakları bakım davranışları hakkında bilgi gereksinimleri bulunmaktadır. Bu nedenle geleceğin sağlık bakım uygulayıcıları olan hemşirelik öğrencilerinin maneviyatı, manevi bakımı ve manevi bakımdaki rollerini nasıl algıladıklarının belirlenmesi eğitim içeriğinin düzenlenmesine ve hemşirelik bakım kalitesinin artırılmasına önemli katkılar sağlayacaktır. Hemşirelik eğitiminde maneviyat kavramına ilişkin yeterli bilginin verilmesi için ders içeriğinde maneviyat ve manevi bakıma yer verilmesi önerilmektedir (1-3, 8). Bu bağlamda lisans düzeyinde verilen bakım davranışları dersi kapsamında hemşirelik öğrencilerinin manevi (spirütüel) bakımı anlamaları ve bakım davranışlarına dönüştürmeleri hakkında değer ve inanç geliştirecekleri düşünülmektedir. Bu çalışma, bakım davranışları dersini alan ve almayan hemşirelik öğrencilerinde maneviyat ve manevi bakım algısını belirlemek amacıyla planlanmıştır.

Araştırma Sorusu

Bakım Davranışları dersini alan ve almayan öğrencilerin maneviyat ve manevi bakım algısı arasında farklılık var mıdır?

2. Gereç ve Yöntem

2.1. Araştırmanın Tipi

Bu çalışma, nicel yöntemle yürütülen tanımlayıcı ve karşılaştırmalı bir araştırmadır.

2.2. Araştırmanın Yapıldığı Yer ve Zaman

Araştırma Türkiye'de bir devlet üniversitesinin Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümü ikinci sınıf öğrencileriyle Şubat-Haziran 2022 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

2.3. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini, bir devlet üniversitesinin Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümü ikinci sınıf öğrencileri oluşturmuştur (N=128). Çalışma, örneklem seçimine gidilmeyerek araştırmaya katılmaya gönüllü olan öğrencilerle yürütülmüş ve 84 hemşirelik bölümü öğrencisi ile iki grupta tamamlanmıştır. Araştırmaya katılım oranı %65'dir. Araştırmada hemşirelik bölümü ikinci sınıf seçmeli derslerinden "Bakım Davranışları" dersini alan (n=42); bu ders dışında ve içeriğinde manevi bakım ile bakım davranışlarına ilişkin bilgilerin olmadığı başka bir seçmeli ders alan öğrenciler (n=42) arasında karşılaştırma yapılarak oluşturmuştur. 2021-2022 eğitim öğretim yılı güz dönemi ikinci sınıf seçmeli ders grubunda "HEM211 İngilizce Konuşma, HEM213 Bakım Davranışları, SBF201 Toplumsal Cinsiyet ve Sağlık, SBF203 Yaratıcı Drama dersleri yer almaktadır. Seçmeli ders olarak açılan bu derslerin her birinde öğrenci sayısına ilişkin sınır bulunmaktadır. Gönüllü olarak çalışmaya katılan öğrenciler araştırma kapsamına alınmış olup rastgele örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Manevi Bakım Verme Ölçeği puanı kullanılarak G*Power programında yapılan güç analizi hesaplama sonucunda etki büyüklüğü 0.72 olarak tespit edilmiştir. Bu doğrultuda etki büyüklüğü 0,72 dersi alan ve almayan grup n: 42/42 ve alfa: 0,05 alınarak yapılan post-hoc güç analizi sonucunda çalışmanın gücü %89 olarak belirlenmiştir.

Araştırmaya dâhil edilme kriterleri:

- Hemşirelik bölümü ikinci sınıf öğrencisi olması
- Derse devamsızlık yapmaması ya da bir hafta katılmaması
- Araştırmaya katılmaya gönüllü olması

2.4. Veri Toplama Araçları

Veriler, "Kişisel Bilgi Formu" ve "Manevi Bakım Verme Ölçeği" aracılığıyla toplanmıştır.

2.4.1. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmada kullanılan kişisel bilgi formu hemşirelik öğrencilerinin; yaşını, cinsiyetini, medeni durumunu, bakımda maneviyatın gerekliliğini, maneviyatla ilgili ders alıp almadıklarını içeren beş sorudan oluşmaktadır. Ayrıca, nitel veri elde etmek için hemşirelik öğrencilerine bir adet açık uçlu soruya (Bakım davranışları dersi manevi bakım algınızı nasıl etkiledi?) Google Forms üzerinden yazılı yanıt vermeleri istenmiştir.

2.4.2. Manevi Bakım Verme Ölçeği (MBVÖ)

Manevi Bakım Verme Ölçeği (MBVÖ), 2012 yılında, Tiew ve Creedy tarafından hemşirelik öğrencilerinin maneviyat ve manevi bakımı algılayışlarını değerlendirmek amacıyla geliştirilmiştir. 35 maddeden oluşan 6'lı likert yapıya sahip olan ölçeğin Cronbach alfa katsayısı 0.86 olarak belirlenmiştir (15). Çoban ve arkadaşları 2015 yılında ölçeğin Türkçe geçerlilik güvenilirliğini yapmışlardır. Ölçeğin madde sayısı değişmezken likert sayısı uzman görüşleri sonucunda 5'e (kesinlikle katılıyorum=5, katılıyorum=4, kısmen katılıyorum=3, katılmıyorum=2, kesinlikle katılmıyorum=1 şeklinde) düşürülmüştür. Ölçekten en az 35 en fazla 175 puan alınabilmektedir. Ölçekten alınan toplam puandaki yükselme öğrencinin maneviyat ve manevi bakımı algılayışlarının yüksek olduğunu göstermektedir. Ölçeğin Türkçe geçerlilik güvenilirlik analizinde; cronbach alfa katsayısı 0,96 olarak belirlenmiştir (16). Bu çalışmada ise MBVÖ cronbach alpha güvenilirlik katsayısı 0,99 olarak bulunmuştur.

2.5. Dersi Alan Öğrencilere Uygulanan Prosedür

İkinci sınıf güz döneminde verilen "Bakım Davranışları" dersi haftalık 2 saat 14 hafta teorik olacak şekilde yürütülmüştür. Bu ders kapsamında; bakıma ilişkin temel kavramların ve bakım davranışlarının birey üzerine etkileri hümanistik bir bakışla irdelenmektedir. Dersin içeriğinde manevi bakımın insani boyutuna ilişkin pek çok konu işlenmiştir. Bu bağlamda tüm yönleriyle bakım kavramı derinlemesine ele alınmıştır. Watson İnsan Bakım Kuramı'nın insani spirüel boyutu da dahil olmak üzere pek çok yönden ele alması nedeniyle ders bu kuramdaki kavramlar üzerinden hümanist bakım, maneviyat ve manevi bakım vurgusu yapılarak hazırlanmıştır. Ders kapsamında manevi bakım vurgusuyla Watson'ın belirttiği bakım davranışlarından hazır olma, varlığını sunma, otantik dinleme, bireyi kabul etme, birey merkezli olma, konfor sağlama, göz teması kurma, adı ile seslenme, gülümseme, dokunma konuları ile yine kuramda vurgulanan iyileştirici süreçler; insancılık adanmışlık, umut ve duyarlılık; yardım, güven ilişkisi, duyguların ifadesi, problem çözme, öğretme öğrenme, iyileşme çevresi, fiziksel, duygusal ve ruhsal gereksinimlere yardım konuları 14 hafta boyunca ele alınmıştır. En son hafta 2 saatlik derste ise doğrudan spirüellik/maneviyat/manevi bakım ele alınmış ve önceki haftalarda ilgili konular kapsamında paylaşılan gerçek yaşam deneyimi örneklerinin manevi bakım ile ilişkisi tartışılmıştır. Derslerin işleyişinde; öğrencilerin aktif katıldığı bir yaklaşım kullanılarak, onların gerçek iyi bakım örnekleri ya da öyküleri, klinik deneyimleri sıklıkla ele alınmıştır.

2.6. Veri Toplama Süreci

Dersi alan ve almayan öğrencilere dönem başında araştırma hakkında bilgilendirme yapıldıktan sonra çalışmaya katılmaya gönüllü olanlara "Kişisel Bilgi Formu" ve "MBVÖ" uygulanmıştır. Veri toplama araçları, çevrimiçi olarak "Google Forms" aracılığıyla öğrencilere sunulmuştur. Veriler her iki grupta da 14 haftalık ders anlatımları tamamlandıktan sonra dersi yürütmeyen bir öğretim elemanı tarafından her iki gruptan aynı zamanda toplanmıştır. Verilerin güvenilirliğini sağlamak için online ortamda her IP adresi başına bir cevap sınırlılığı getirilmiştir.

2.7. Verilerin Değerlendirilmesi

Verilerin istatistik analizi, SPSS 24.0 istatistik paket programı (Statistical Package for Social Sciences) ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmada verilerin değerlendirilmesinde; öğrenci hemşirelerin demografik özelliklerinin analizinde frekans, sayı, yüzde, aritmetik ortalama, standart sapma ve ki kare testi kullanılmıştır. Verilerin normal dağılım göstermediği durumda dersi alan ve almayan öğrenci grupları arasında ölçek alt boyut puanları ile toplam puanları arasındaki farkı değerlendirmek için Mann-Whitney U testi kullanılmıştır. Tüm veriler için anlamlılık düzeyi $p < 0,05$ olarak alınmıştır. Açık uçlu soruya ilişkin toplanan veriler kategorize edilerek yüzdelik testi ile değerlendirilmiştir.

2.8. Araştırmanın Etik Boyutu

Araştırma verileri öğrencilerden isim, numara gibi kişisel bilgileri içermeyecek şekilde dersi veren öğretim elemanı dışında öğrencilerin ders almadığı başka bir öğretim elemanı tarafından toplanmıştır. Araştırmanın yapılması için ilgili kurumdan yazılı izin ve Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'ndan 25.02.2022 tarih ve 2022-101 sayılı etik kurul onayı alınmıştır. MBVÖ'nün Türkçe geçerlilik güvenilirliğini yapan Çoban ve arkadaşları (2015)'nden (16) e-posta yoluyla ölçeğin kullanım izni alınmıştır. Anket ve ölçek formu, hemşirelik öğrencilerden bilgilendirilmiş onam alınarak uygulanmıştır.

3. Bulgular

Tablo 1'de dersi alan ve almayan öğrencilerin bazı demografik özelliklerinin dağılımı verilmiştir. Dersi alan öğrencilerinin yaş ortancası 20(19-23) yıl, dersi almayan grubunun 20(18-35) yıldır ($p=0,989$). Dersi alan gruptaki öğrencilerin %73,8'inin, almayan gruptaki öğrencilerin %69'unun kadın olduğu bulunmuştur ($p=0,809$). Her iki gruptaki öğrencilerin çoğunluğunun bekar olduğu saptanmıştır ($p=0,494$). Dersi alan gruptaki öğrencilerin %97,6'sının, dersi almayan gruptakilerin %90,5'inin hemşirelik bakımında maneviyatın önemli ve gerekli olduğunu düşündüğü belirlenmiştir ($p=0,360$).

Tablo 2'de dersi alan ve almayan öğrencilerin MBVÖ toplam ve alt boyutları puan ortalaması/ortancalarının dağılımı verilmiştir. Dersi alan ve almayan gruplar arasında MBVÖ toplam puan ortancaları incelendiğinde, dersi alan grubun puan ortancası 148,50 (105-175), almayan grubun ise 140,00 (37-175) olarak tespit edilmiştir. Dersi alan grubun puanı yüksektir ve iki grup puanları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı ($p=0,008$) bulunmuştur. Hemşirelik öğrencilerinin Manevi bakımın genel özellikleri, Maneviyat algıları, Manevi bakım tanımları, Manevi bakım uygulamaları ve Manevi bakım tutumları alt boyut

puan ortancaları incelendiğinde, dersi alan ve almayan grup arasındaki farkın istatistiksel açıdan anlamlı olduğu bulunmuştur (sırasıyla p değerleri p=0,004; p= 0,013; p=0,005; p=0,002; p=0,000). Buna göre bakım davranışları dersi alan öğrencilerin maneviyat ve manevi bakım algılarının, bu dersi almayan öğrencilere göre daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Tablo 3'te Bakım Davranışları dersinin dersi alan öğrencilerde manevi bakım algısına etkisine ilişkin görüşler verilmiştir. Bu tablo dersi alan öğrencilere yöneltilen "Bakım davranışları dersi manevi bakım algınızı nasıl etkiledi?" sorusuna verilen benzer yanıtların kategorize edilmesiyle oluşturulmuştur. Bu bağlamda öğrenci hemşirelerin %22,72'si bakımın hemşireliğin özü olduğunu, manevi bakımın da hemşireliğin anlamını öğrenmeye

olanak tanıdığını fark etmesine, %22,72'si manevi bakım algısında bireylere psikolojik, içsel, empatik ve etkili iletişim yöntemlerini kullanacak şekilde yaklaşmanın önemini kavramayı sağlamasına ve %18,18'i bakıma muhtaç kişilerin bakımında sadece mekanik olarak tıbbi sistemin getirdiği tedavi odaklı hemşirelik girişimleriyle değil kişiyi ruhsal ve maneviyat açısından değerlendirmeyi, hastanın ruhunu/manevi yönünü iyileştiren yöntemleri öğrenmesine olanak sağladığını belirtmiştir.

4. Tartışma

Manevi bir varlık olan insan için maneviyat, beden ve ruh sağlığını bütünleştirici bir kavramdır. Maneviyatın hemşireliğe dahil edilmesi ise bütüncül bakım açısından önem arz etmektedir. Hemşireliğin özü olan bakım kavramı hemşireliğin planlı ve profesyonel bir şekilde yapılması

Tablo 1. Dersi Alan ve Almayan Öğrencilerinin Demografik Özelliklerinin Dağılımı

Özellikler	Dersi alan(n=42)		Dersi almayan(n=42)		Test	p*
	Ortanca (min-mak)	X ± SS	Ortanca (min-mak)	X ± SS		
Yaş	20(19-23)	20,00±1,01	20(18-35)	20,52±3,18	U=883,500	0,989
	n	%	n	%	χ ²	p*
Cinsiyet						
Kadın	31	73,8	29	69,0	0,058 ^a	0,809
Erkek	11	26,2	13	31,0		
Medeni durumu						
Bekar	42	100	40	95,2	-	0,494 ^c
Evli	0	0	2	4,8		
Hemşirelik bakımında maneviyatın önemli ve gerekli olduğunu düşünme						
Evet	41	97,6	38	90,5	-	0,360 ^c
Hayır	1	2,4	4	9,5		

a: Yates Süreklilik Düzeltme Testi; b: PearsonKı-kare; c: Fisher's Exact Testi; *p<0,05 min-mak: minimum-maximum; X ± SS: Ortalama ± Standart Sapma; χ²: kıkare testi

Tablo 2. Dersi Alan ve Almayan Öğrencilerinin MBVÖ Toplam ve Alt Boyutları Puan Ortalama/Ortancalarının Dağılımı

Ölçekler	Dersi alan (n=42)		Dersi almayan (n=42)		Test	p*
	Ortanca (Min-Mak)	X ± SS	Ortanca (Min-Mak)	X ± SS		
MBVÖ toplam puanı	148,50(105-175)	151,07± 18,689	140,00(37-175)	131,38±33,295	U= -2,646 ^a	0,008
Manevi bakımın genel özellikleri	52,50(36-60)	52,36±6,347	48,00(12-60)	45,48±12,294	U=-2,862 ^a	0,004
Maneviyat algıları	38,00(27-45)	38,76±5,184	36,00(9-45)	34,19±9,088	U=-2,490 ^a	0,013
Manevi bakım tanımları	20,50(15-25)	20,98±3,143	19,50(5-25)	18,21±4,404	U=-2,824 ^a	0,005
Manevi bakım uygulamaları	25,50(18-30)	26,19±3,366	24,00(6-30)	22,74±5,814	U=-3,026 ^a	0,002
Manevi bakım tutumları	12,00(9-15)	12,79±1,661	12,00(3-15)	10,76±2,861	U=-3,674 ^a	0,000

*p<0,05; a: Mann-Whitney U test; min-mak: minimum-maximum; X ± SS: Ortalama ± Standart Sapma

Tablo 3. Dersi Alan Hemşirelik Öğrencilerinin Bakım Davranışları Dersinin Manevi Bakım Algısına Etkisine İlişkin Görüşleri (n=20*)

İfadeler	n	%
Bakımın hemşireliğin özü olduğunu, manevi bakımın da hemşireliğin anlamını öğrenmeye olanak tanıdığını fark etme	5	22,72
Manevi bakımda, bireylere psikolojik, içsel, empatik ve etkili iletişim yöntemlerini kullanarak yaklaşmanın önemini kavrama	5	22,72
Bakımda sadece mekanik olarak tıbbi sistemin getirdiği tedavi odaklı hemşirelik girişimleriyle değil kişiyi ruhsal ve maneviyat açısından değerlendirmeyi ve hastanın ruhunu/manevi yönünü iyileştiren yöntemleri öğrenme	4	18,18
Çok yönlü düşünmeyi sağlayarak manevi bakım için gerekli olabilecek bakış açısını kavramayı sağlama	2	9,09
Manevi bakımın değerinin önemli olduğunu anlama	2	9,09
Bakımı, manevi ve ahlaki açıdan değerlendirerek etik boyutunu fark etme	2	9,09
Bireyin manevi değerlerine saygı göstererek uygulanan holistik yaklaşımla verilen manevi bakımın sağlık/hastalıkta bireyin üzerindeki etkisini öğrenme	1	4,4
İyi bir hemşire olmanın anahtarının ne olduğunu anlama	1	4,54

* 20 hemşirelik öğrencisi yanıt vermiştir (Birden fazla yanıt verilmiştir).

**Tablo 3 "Bakım davranışları dersi manevi bakım algınızı nasıl etkiledi?" sorusuna verilen benzer yanıtların kategorize edilmesiyle oluşturulmuştur.

İçin yol gösterici olmaktadır. Hemşirelikte manevi bakım hayatın anlamı, ıstırap, ölüm gibi insan hayatının temel yönlerine odaklanan özel bir yönünü oluşturmaktadır. Hemşirelikte manevi bakımla birlikte bireyde varoluşsal bütünlük ve ruhsal iyileşme ortaya çıkması istenmektedir. Bu çalışmada bakım davranışları dersinin hemşirelik öğrencilerinde manevi bakım algısına etkisini belirlemek amaçlanmış olup araştırmada bakım davranışları dersi alan öğrencilerin manevi bakım algılarının arttığı bulunmuştur. Dolayısıyla Bakım Davranışları dersini alan hemşirelik öğrencilerinde maneviyat ve manevi bakım algısı dersi almayan öğrencilerden daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Literatürde hemşirelik öğrencilerinde bakım davranışları dersinin maneviyat ve manevi bakım algısına etkisi hakkında yapılan bir çalışmaya rastlanmamakla beraber manevi bakımı çeşitli şekilde ele alan bazı çalışmalar bulunmaktadır. İlgili çalışmalarda bu çalışma ile benzer şekilde manevi bakım algısının artırılmasının önemi ve çözüm önerileri sunulmuştur. Bu bağlamda Sayın Kasar ve Nacak (11) yapmış oldukları çalışmada, eğitim müfredatında manevi bakıma yer veren derslerin olmasının öğrencilerin manevi bakım algılarını artırabileceği belirtilmiştir. Kobya Bulut ve Meral (17) yapmış oldukları çalışmada öğrenci hemşirelerin büyük çoğunluğunun maneviyatı ve manevi bakımı bilmedikleri ancak bu konudaki bilgi ve uygulamaların eğitimler ile pekiştirilmesi gerektiği sonucuna ulaşmıştır. Benzer şekilde Çelik İnce ve Utaş Akhan'ın (18) yapmış oldukları çalışmada öğrenci hemşirelerin maneviyat ve manevi bakıma ilişkin bir algıya sahip oldukları fakat bu konudaki bilgilerinin yeterli düzeyde olmadığı ve eğitimin gerekli olduğu belirtilmiştir. Benzer şekilde Çetintaş ve ark.'nın (2021) (19) yapmış oldukları çalışmada hemşirelik öğrencilerinin maneviyat ve manevi bakım algılarının istendik düzeyde olduğu ancak maneviyat ve manevi bakım ile ilgili eğitim gereksinimlerinin olduğu bulunmuştur. Giske ve Cone (20) tarafından yapılan bir araştırmada, hemşirelik öğrencilerinin manevi bakımı sorumluluklarının bir parçası olarak gördükleri, ancak manevi bakımı profesyonellik algıları içinde algılamadıkları ve bu sonucun rol model eksikliğiyle ilişkili olduğu bulunmuştur. Öte yandan Ercan ve ark.'nın (21) hemşirelerle yapmış oldukları çalışmada da hemşirelerin manevi bakıma ilişkin bilgilerinin yetersiz olduğu ve manevi bakımı fark etmek için bu konuda eğitimin gerekli olduğu belirtilmiştir. Klinisyen hemşirelerin manevi bakım algılarının istenilen düzeyde olmadığı ve manevi bakım yeterliklerini güçlendirmek için hemşire yetiştiren eğitim müfredatlarında değişiklikler yapılmasının ve eğitim programlarının geliştirilmesinin önemli görülmektedir. Bu çalışmada dersi alan grubun MBVÖ puan ortancasının 148,50(105-175), dersi almayan gruptan 140,00(37-175) istatistiksel olarak fark oluşturacak şekilde yüksek olduğu belirlenmiştir. Frouzandeh ve ark.'nın (2015) (22) çalışmasında manevi bakım eğitimi kursunu tamamlayan hemşirelik öğrencilerinin maneviyat ve manevi bakım kavramlarını daha iyi anlayabildikleri, hastaların manevi ihtiyaçlarını değerlendirerek uygun hemşirelik tanımlarını belirleyebildikleri ve hastalara manevi bakım vermeyi planlamak konusunda farkındalıklarının geliştiği bulunmuştur. Benzer şekilde Brown ve ark.'nın (2019) (23) çalışmasının nitel bölümünde hemşirelik öğrencilerinin manevi bakım ile ilgili "...hemşirelik eğitim programımız bize yataktaki kişinin ötesini görmeyi öğretiyor. Herkesin bir hikayesi var." ve "Fakülte, klinik ortamda hastayı dinlemek ve şefkatli olmak, hastaya iş yerine bir insan olarak bakmak

ve manevi bakım için kapıyı aralamak konusunda model olmuştur" ifadeleri dikkat çekicidir. Tiew ve Creedy'nin (15) Singapur'da üç eğitim kurumunda son sınıf öğrencileriyle yapmış oldukları çalışmada öğrencilerin manevi bakım algılarının yüksek olduğu bulunmuştur. Aksoy ve Çoban'ın (2) tüm sınıf düzeyinden hemşirelik öğrencileriyle yapmış oldukları çalışmada ise bu çalışmaya yakın bir değer elde edilmiş olup MBVÖ puan ortancası 143,60±16,10 olarak bulunmuştur. Son sınıf hemşirelik öğrencilerinde ve hemşirelerde manevi bakım algısının daha yüksek olması, bu çalışmada da vurgulanmak istendiği gibi manevi bakımın öğretilebileceğini göstermektedir. Benzer şekilde Ross ve arkadaşları (24) yapmış oldukları çalışmada daha iyi bir manevi bakım sunulmasında eğitimin gerekliliği vurgulanmıştır. Aynı zamanda manevi bakımın eğitimle geliştiğini ilk ve son sınıf öğrencilerde yapılan çalışmalar gözler önüne sermektedir. Pesut'un (25) yapmış olduğu çalışmada dördüncü sınıf öğrencilerinin birinci sınıf öğrencilerine göre manevi bakıma daha hasta merkezli bir yaklaşım sergilediği bulunmuştur. van Leeuwen ve ark. (26)'nın çalışmasında öğrenci hemşirelerde manevi bakımla ilişkili hemşirelik yeterliliklerini geliştirmeyi amaçlayan bir kursa katılanların eğitim sonrası manevi bakım sunma konusunda kendilerini daha yetkin olarak algıladıkları belirlenmiştir. Mevcut müfredat ile mezuniyete kadar öğrencilerde manevi bakımın geliştiği açıkça görülmektedir. Bu çalışmada görüldüğü üzere tamamı ikinci sınıf olmasına rağmen dersi alan öğrencilerin maneviyat ve manevi bakım algılarının toplam ve tüm alt boyutlarda yüksek olması eğitimde manevi bakımın planlı bir şekilde ele alınmasını gerekli kılmaktadır. Cruz ve ark. (27) tarafından yapılan çalışmada, sınıfta veya klinik ortamda gerçekleşen eğitimin öğrencilerin manevi bakım sağlamalarında duyuşsal bir değişken olduğu ifade edilmiştir.

Manevi bakım uygulamaları, bir hemşirelik eğitim programında maneviyat ve manevi bakım öğretiminin sistematik olarak planlanması ve hem teori hem de pratiğe etkin yer verilmesi ile geliştirilebilir. Maneviyat ve manevi bakımın üç bileşeni olan bağlılık, yaşamın anlamı ve önemi ile aşkınlığın (28) ancak bireysel motivasyon ve aktif katılımı sağlanacağı düşünülmektedir. Bu çalışmada da öğrenciler aktif bir yaklaşımla gerçek manevi bakım deneyimlerini paylaştığından, bireysel maneviyat ve manevi bakıma ilişkin farkındalıklarının geliştiği düşünülmektedir. Dolayısıyla manevi bakımın yer aldığı eğitim programlarında yansıtma, rol play yapma, deneyim paylaşımı, tartışma, klinik senaryolar, simülasyon ve uygulamalı etkinlikler gibi aktif öğretim yöntemlerine yer verilmesi önemli olmaktadır (29). Çalışmada dersi alan öğrencilerin %97,6'sı, dersi almayan öğrencilerin %90,5'i hemşirelik bakımında maneviyatın önemli ve gerekli olduğunu düşünmektedir. Dersi alan öğrenciler daha yüksek oranda önem ve gereklilik bildirmişlerdir. Giske ve Cone (20) tarafından yapılan bir araştırmada da benzer şekilde hemşirelik öğrencilerinin manevi bakımı hemşirelik sorumluluklarının bir parçası olarak gördükleri, ancak manevi bakımı profesyonellik algıları içinde algılamadıkları ve bu sonucun rol model eksikliğiyle ilişkili olduğu bulunmuştur.

Hemşirelik Girişimleri Sınıflandırması (Nursing Interventions Classification-NIC) sisteminde manevi bakıma yönelik büyümeyi kolaylaştırma, manevi destek, aktif dinleme, mizah ve terapötik dokunma gibi bakım davranışları vurgulanmaktadır (30). Bu çalışmada dersi alan öğrencilerin %22,72'si manevi bakım algısında bireylerle

psikolojik, içsel, empatik olma ve etkili iletişim yöntemlerini kullanacak şekilde yaklaşmanın önemini belirten ifadeler kullanmıştır (Tablo 3). İlgili ifadeler NIC'te manevi bakıma yönelik belirtilen girişimlerle uyumluluk gösterecek şekilde öğrencilerde manevi bakıma ilişkin olumlu bir farkındalık sağlamıştır. Uluslararası Hemşireler Birliği (ICN) Hemşireler için Etik Kurallarında (5), "Hemşire, bakım sağlarken, bireyin, ailenin ve toplumun insan haklarının, değerlerinin, geleneklerinin ve manevi inançlarının herkes tarafından kabul edildiği ve saygı duyulduğu bir çevreyi teşvik eder" ifadesi kapsamında bakıldığında dersi alan öğrencilerin %9,09'u manevi bakımın etik boyutuna ilişkin bir farkındalık kazandıklarını belirtmişlerdir. Bu doğrultuda öğrencilerde manevi bakımın etik yönünün Uluslararası kabul gören birliğin belirttiği doğrultuda gelişim sağlandığına ilişkin ifadeler araştırmanın kazanımları arasında bulunmaktadır.

Araştırma sonuçlarına göre öğrenci hemşirelerin maneviyat ve manevi bakım algılarının artması için eğitim müfredatlarına maneviyat ve manevi bakım ile ilgili derslerin veya konuların eklenmesi ve bu ders ya da konuların öğrenciyi aktif tutacak bir yaklaşımla işlenmesi gerektiği sonucuna varılabilir.

5. Sonuç ve Öneriler

Bakım davranışları dersini alan ve almayan hemşirelik öğrencilerinde maneviyat ve manevi bakım algısını belirlemek amacıyla yapılan bu çalışmada, dersi alan hemşirelik öğrencilerinde maneviyat ve manevi bakım düzeylerinin geliştiği belirlenmiştir. Hemşirelik öğrencilerinin maneviyat ve manevi bakıma ilişkin bir anlayış geliştirmelerini sağlamak üzere bakımın manevi boyutunun birinci sınıftan itibaren planlı bir şekilde eğitim müfredatına dahil edilebilir. Bu doğrultuda uygulamalı ve teorik tüm derslerde maneviyat ile manevi bakımı geliştirecek konulara doğrudan yer verilebilir ya da konulara manevi bakımı geliştirebilecek içerikler entegre edilebilir. Dersler aktif öğrenme yöntemleriyle öğrenciyi merkeze alarak işlenebilir. Ayrıca öğrenciler manevi bakım ile ilgili kurs ve bilimsel etkinliklere katılmaları konusunda cesaretlendirilebilir.

6. Alana Katkı

Çalışma sonuçları, hemşirelik eğitim müfredatının yapılandırılması sırasında hemşirelik öğrencilerinde manevi bakım algısını geliştirmeye yönelik planların göz önünde bulundurulmasını sağlayacaktır.

Araştırmanın Etik Yönü

Araştırmanın yapılması için ilgili kurumdan yazılı izin ve Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'ndan 25.02.2022 tarih ve 2022-101 sayılı etik kurul onayı alınmıştır.

Çıkar Çatışması

Bu makalede herhangi bir nakdi/ayni yardım alınmamıştır. Herhangi bir kişi ve/veya kurum ile ilgili çıkar çatışması yoktur.

Yazarlık Katkısı

Fikir/Kavram: AM; **Tasarım:** AM; **Denetleme:** AM; **Kaynak ve Fon Sağlama:** AM, HTD, CKB; **Malzemeler:** AM, HTD, CKB; **Veri Toplama ve/veya İşleme:** AM, HTD; **Analiz/Yorum:** HTD; **Literatür Taraması:** AM, HTD, CKB; **Makale Yazımı:** AM, HTD, CKB; **Eleştirel İnceleme:** AM, HTD, CKB.

Kaynaklar

1. Wu LF, Liao YC, Yeh DC. Nursing student perceptions of spirituality and spiritual care. *J Nurs Res.* 2012;20(3):219-27. DOI: 10.1097/jnr.0b013e318263d956.
2. Aksoy M, Çoban Gİ. Nursing students' perceptions of spirituality and spiritual care. *IJCS.* 2017;10(3):1136-47.
3. Eğlence R, Şimşek N. Hemşirelerin maneviyat ve manevi bakım hakkındaki bilgilerinin değerlendirilmesi. *AUHSJ.* 2014;5:48-53.
4. Niu Y, McSherry W, Partridge M. Exploring the meaning of spirituality and spiritual care in chinese contexts: A scoping review. *J Relig Health.* 2022;61(4):2643-62. DOI: 10.1007/s10943-021-01199-5.
5. International Council of Nurses. The ICN code of ethics for nurses Revised 2021. Geneva, Switzerland; 2021. Erişim adresi: https://www.icn.ch/system/files/2021-10/ICN_Code-of-Ethics_EN_Web_0.pdf. Erişim tarihi: 04.04.2022.
6. Hemşirelik Ulusal Çekirdek Eğitim Programı (HUÇEP) (Nursing National Core Education Program). Erişim tarihi: 16.06.2023. Erişim adresi: <https://hemed.org.tr/dosyalar/pdf/hucep-2014.pdf>.
7. Carpenito LJ. Hemşirelik Tanıları El Kitabı. Erdemir F, Türk G. (Çevirenler). İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri; 2021. Baskı (Türkçeleştirilmiş 4. Baskı).
8. McSherry W, Ross L, Attard J, van Leeuwen R, Giske T, Kleiven T, et al. Preparing undergraduate nurses and midwives for spiritual care: Some developments in European education over the last decade. *Journal for the Study of Spirituality.* 2020;10(1):55-71. DOI: 10.1080/20440243.2020.1726053.
9. Willems S, Smeets W, van Leeuwen E, Nielen-Rosier T, Janssen L, Foudraïne N. Spiritual care in the intensive care unit: An integrative literature research. *J Crit Care.* 2020;57:55-78. DOI: 10.1016/j.jccr.2020.01.026.
10. Bediako SM, Lattimer L, Haywood C Jr, Ratanawongsa N, Lanzkron S, Beach MC. Religious coping and hospital admissions among adults with sickle cell disease. *J Behav Med.* 2011;34(2):120-7. DOI: 10.1007/s10865-010-9290-8.
11. Sayın Kasar K, Nacak UA. The relationship between Turkish nursing students' perceptions of spiritual care and their attitudes towards death. *J Relig Health.* 2021;60(6):4402-16. DOI: 10.1007/s10943-021-01316-4.
12. Begum S, Slavin H. Perceptions of "caring" in nursing education by Pakistani nursing students: an exploratory study. *Nurse Educ Today.* 2012;32(3):332-6. DOI: 10.1016/j.nedt.2011.10.011.
13. Warshawski S, Itzhaki M, Barnoy S. The associations between peer caring behaviors and social support to nurse students' caring perceptions. *Nurse Educ Pract.* 2018;31:88-94. DOI: 10.1016/j.nepr.2018.05.009.
14. Pajnikhar M, Kocbek P, Musović K, Tao Y, Kasimovskaya N, Štiglic G, et al. An international cross-cultural study of nursing students' perceptions of caring. *Nurse Educ Today.* 2020;84:104214. DOI: 10.1016/j.nedt.2019.104214.
15. Tiew LH, Creedy DK, Chan MF. Student nurses' perspectives of spirituality and spiritual care. *Nurse Educ Today.* 2013;33(6):574-9. DOI: 10.1016/j.nedt.2012.06.007.
16. Çoban Gİ, Şirin M, Yurttaş A. Reliability and validity of the spiritual care-giving scale in a Turkish Population. *J Relig Health.* 2017;56(1):63-73. DOI: 10.1007/s10943-015-0086-6.
17. Kobyta Bulut H, Meral B. Öğrenci Hemşirelerin Maneviyat ve Manevi Bakımı Algılama Düzeyleri ve Etkileyen Bazı Faktörlerin Belirlenmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi.* 2019;8(4): 353-62.
18. Çelik İnce S, Utaş Akhan L. Öğrenci hemşirelerin maneviyat ve manevi bakıma ilişkin algıları. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma.* 2016;13(3):202-8.
19. Çetintaş İ, Dirik FZ, İlhan E, Kostak MA. Hemşirelik öğrencilerinin maneviyat ve manevi bakım ile ilgili algıları. *EurasianJHS.* 2021;4(1):38-46.

20. Giske T, Cone PH. Opening up to learning spiritual care of patients: a grounded theory study of nursing students. *J Clin Nurs*. 2012;21(13-14):2006-15. DOI: 10.1111/j.1365-2702.2011.04054.x.
21. Ercan F, Körpe G, Demir S. Bir üniversite hastanesinde yataklı servislerde çalışan hemşirelerin maneviyat ve manevi bakıma ilişkin algıları. *GMJ*. 2018;29(1):17-22. DOI: 10.12996/gmj.2018.05.
22. Frouzandeh N, Ain F, Noorian C. Introducing a spiritual care training course and determining its effectiveness on nursing students' self-efficacy in providing spiritual care for the patients. *J Edu Health Promot*. 2015;4:34. DOI: 10.4103/2277-9531.157189.
23. Brown K, Humphreys H, Whorley E, Bridge D. Ready to care? Student nurse perceptions of spiritual care education. *J Christ Nurs*. 2019;36(1):E5-E10. DOI: 10.1097/CNJ.0000000000000579.
24. Ross L, van Leeuwen R, Baldacchino D, Giske T, McSherry W, Narayanasamy A, et al. Student nurses perceptions of spirituality and competence in delivering spiritual care: a European pilot study. *Nurse Educ Today*. 2014;34(5):697-702. DOI: 10.1016/j.nedt.2013.09.014.
25. Pesut B. The development of nursing students' spirituality and spiritual care-giving. *Nurse Educ Today*. 2002;22(2):128-35. DOI: 10.1054/nedt.2001.0664.
26. van Leeuwen R, Tiesinga LJ, Middel B, Post D, Jochemsen H. The effectiveness of an educational programme for nursing students on developing competence in the provision of spiritual care. *J Clin Nurs*. 2008;17(20):2768-81. DOI:10.1111/j.1365-2702.2008.02366.x.
27. Cruz JP, Alshammari F, Alotaibi KA, Colet PC. Spirituality and spiritual care perspectives among baccalaureate nursing students in Saudi Arabia: A cross-sectional study. *Nurse Educ Today*. 2017;49:156-62. DOI: 10.1016/j.nedt.2016.11.027.
28. Akpınar YY, Aşti N. Maneviyat, manevi bakım ve manevi bakımın hemşirelikte önemi. *YOBÜ Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*. 2021;2(3):127-40.
29. Kalkım A, Sagkal Midilli T, Daghan S. Nursing students' perceptions of spirituality and spiritual care and their spiritual care competencies: A correlational research study. *J Hosp Palliat Nurs*. 2018;20(3):286-95. DOI: 10.1097/NJH.0000000000000446.
30. Cavendish R, Konecny L, Mitzeliotis C, Russo D, Luise B, Lanza M, et al. Spiritual care activities of nurses using Nursing Interventions Classification (NIC) labels. *Int J Nurs Terminol Classif*. 2003;14(4):113-24. DOI: 10.1111/j.1744-618x.2003.00113.x.